

STEFAN KOZŁOWSKI

Instytut Geologiczny
Warszawa

KONFERENCJA „ŚRODOWISKO I ROZWÓJ” W BRAZYLII W ROKU 1992

W dniach 3–14 czerwca 1992 r. odbyła się w Brazylii (Rio de Janeiro) II Konferencja ONZ pt. „Środowisko i rozwój” (UNCED — United Nations Conference on Environment and Development). Pierwsza konferencja na temat środowiska miała miejsce w Sztokholmie w dniach 5–14 czerwca 1972 r. Następny „Szczyt Ziemi” po konferencji w Brazylii odbędzie się za 20 lat, to jest w 2012 r.

Konferencje tego typu poświęcane są problemom ochrony środowiska w skali globalnej. O ich randze formalnej i merytorycznej świadczy, że delegacjom poszczególnych krajów na UNCED przewodniczą głowy państw i szefowie rządów.

PRZYGOTOWANIA DO KONFERENCJI

W roku 1989 Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych podjęło decyzję o zwołaniu konferencji. Powołany został Komitet Przygotowawczy Konferencji (PrepCom). Prace przygotowawcze do UNCED prowadzone były już od marca 1990 r. Miejszem pierwszej takiej konferencji było Nairobi — w sierpniu 1990 r., drugim Genewa w marcu i kwietniu 1991 r. Trzecia sesja PrepCom odbyła się w sierpniu i wrześniu 1991 r. w Genewie, czwarta w marcu 1992 r. w Nowym Jorku. W trakcie długich — miesięcznych sesji przygotowywano główne dokumenty na konferencję. Wobec trudności w uzgodnieniu stanowisk prace negocjacyjne prowadzone były do ostatniej chwili — jeszcze w Rio de Janeiro, przed ostatecznym podpisaniem dokumentów.

Równocześnie w wielu krajach świata organizowane były w latach 1990–1992 liczne konferencje naukowo-specjalistyczne związane głównie z problematyką zmian globalnych w środowisku przyrodniczym.

Jednocześnie trwały liczne spotkania grup i organizacji społecznych, zwłaszcza ekologicznych NGO (Non-Governmental Organization). Każda z takich konferencji zmierzała do przygotowania raportów, stanowisk i postulatów. Wymienić tu można spotkania młodzieży, kobiet, związków zawodowych, wspólnot religijnych, rolników, obrońców praw człowieka. Z ważniejszych to: spotkania Międzynarodowego Komitetu Sterującego NGO z ELCI (Environment Lason Centre International), Kongijskiego Komitetu Planowania, Porozumienia Mieszkańców Krajów Północy (Alliance of Northern People for Environment and Development),

Międzynarodowego Komitetu Ułatwiającego (International Facilitating Committee) i innych sektorowych lub geograficznych sieci NGO, obejmujących także organizacje ludności tubylczej.

Dla przykładu omówione zostaną dwie tego typu konferencje według opracowania Polskiego Klubu Ekologicznego (nr 1(7), 1992).

„ZDROWA PLANETA” ŚWIATOWY KONGRES KOBIEC
8–19.11.1991, Miami, Floryda, USA

W kongresie uczestniczyło 1550 kobiet z całego świata. Celem kongresu było zebranie głosów kobiet, które — jako matki broniące życia swych dzieci — wiedzą najlepiej jak bronić Matki Ziemi. Głosy te, inspirując uczucia solidarności, powinny przekonać, że właśnie kobiety będą decydować o sukcesie UNCED i przez to powinny szerzej występować na arenie międzynarodowej. Kobiety myśląc globalnie, podjęły działania lokalne w swych bardzo zróżnicowanych społecznościach. Wszystkie uczestniczki Kongresu zdecydowały, że najważniejsze jest zdrowie człowieka. Jest to punkt wyjścia dla uświadomienia sobie zagrożeń ze strony współczesnego świata, ze strony zanieczyszczeń środowiska, transportu i innych.

Kongres przyjął projekt „Karty Zdrowia”, podkreślający rolę kobiet w monitoringu i ochronie zdrowia zarówno w środowisku naturalnym, jak i stworzonym przez człowieka oraz ukazujący model zdrowych społeczności.

Kobiety Francji protestowały przeciwko energetyce jądrowej, niosącej zagrożenia dla przyszłych pokoleń.

Kobiety z Holandii i Austrii zwróciły uwagę na sytuację zdrowotną kobiet w Polsce, zwłaszcza na zmiany degeneracyjne w łożyskach kobiet ciężarnych w Czarnym Trójkącie.

Kobiety z Niemiec zaplanowały demonstracje przed Ambasadą USA przeciwko poziomowi amerykańskich emisji dwutlenku węgla.

Kobiety Brazylii zaprosiły przyszłych delegatów do Rio na uroczystości otwarcia „Szczytu Ziemi”, połączone z prezentacją tradycyjnych pieśni i tańców.

Uczestniczki Kongresu płakały, gdy Magda Renner, działaczka z Brazylii, mówiła o 300 bezdomnych dzieciach zastrzelonych w 1991 r. na ulicach Rio de Janeiro. Zgodzono się, że cywilizacja ludzka osiągnęła punkt, z którego nie ma odwrotu i wskazano na korzenie zła tej cywilizacji. Kobiety wierzą, że mogą uzdrowić naszą planetę, ale walka o czyste środowisko jest ściśle związana z walką o nowy porządek ekonomiczno-społeczny. Jest to także walka z zadłużeniem, z neokolonializmem, z wolnym rynkiem, z polityką GATT (Global Agreement on Trade and Tariffs), walką o zachowanie własnej kultury i tradycji, które też są elementem środowiskowej różnorodności. Całą winę za obecny stan przypisuje się krajom Północy. Kongres przyjął program „Akcji Kobiet — Agendę 21” (Women’s Action Agenda 21).

Najważniejsze tytuły rozdziałów Akcji 21:

— prawo do demokracji, różnorodności i solidarności,

- kodeks etyki środowiskowej i odpowiedzialności,
- sprawy militarizmu i środowiska, zagranicznych długów i handlu (nędzy, praw kraju, bezpiecznej żywności i kredytów),
- prawa kobiet w zakresie polityki populacyjnej i zdrowia,
- zagadnienia różnorodności biologicznej i biotechnologii,
- energetyki jądrowej i alternatywnych energii,
- nauki i przepływu technologii,
- siły kobiet, jako konsumentów,
- rozwój informacji i edukacji.

Opracowano również raporty i agendy regionalne kobiet Afryki, Europy, Ameryki Łacińskiej, środkowego Wschodu, regionu Pacyfiku, Południa i kolorowych kobiet Ameryki Północnej.

Światowy Kongres Kobiet był wielkim osiągnięciem, ukazał korzenie kryzysu współczesnego świata i wytyczył nowe kierunki działań na początek XXI wieku.

„KORZENIE PRZYSZŁOŚCI” ŚWIATOWA KONFERENCJA NGO

Paryż, 17–20. 12. 1991

Konferencja skupiła ludzi z całego świata: ponad 1000 osób, delegatów z Północy i Południa, ze Wschodu i Zachodu, obserwatorów, oficjalnych przedstawicieli, dziennikarzy. Jak na ironię sprawy środowiska i rozwoju były dyskutowane w budynku będącym swego rodzaju pomnikiem technologii XX wieku — La Vilette — Muzeum Techniki i Przemysłu.

Agenda jest wezwaniem skierowanym zarówno do obywateli, jak i do rządów. Jej główną myślą przewodnią jest budowanie nowego świata, świata zdrowszego społecznie i ekologicznie niż ten, w którym obecnie żyjemy. Mniej było w niej problemów biologicznych, więcej zaś humanistycznych.

Agenda Ya Wananchi

W obszernym wstępie opisano obecny porządek świata — sytuację zadłużenia wielu krajów, drenażu ekonomicznego Południa przez Północ, hegemonii systemów militarnych, zagrożeń dla różnorodności kultur, tradycji, historii zdominowanych przez gospodarcze i technologiczne procesy. Ukazano zagrożenia dla ludzkich siedzib, problemy związane z urbanizacją, z ludźmi bezdomnymi lub pozbawionymi swych ojczystych krajów. Ukazano długofalowe skutki zdrowotne różnych chemicznych zanieczyszczeń i groźbę coraz częstszych katastrof ekologicznych. Wskazano, jak małe znaczenie dla rozwiązania problemów globalnych niesie ze sobą idea zrównoważonego rozwoju. Zgodzono się, że podany na wstępie podział świata na bogatą Północ i głodujące Południe nie jest właściwy. Wskazano na konieczność uznania ubogich krajów postkomunistycznych środkowej i wschodniej Europy jako odrębnej jedności. Zwrócono uwagę na korzenie kryzysu współczesnego świata, wskazano na potrzebę obrony nie tylko różnorodności biologicznej, ale także różnorodności etnicznej i kulturowej. Pokazano udział polityki banków w tworze-

niu systemu neokolonialnego, który wciąż stoi na przeszkodzie w utworzeniu „jednego świata” i „jednej wspólnej rodziny ludzkiej”.

Jako podstawową zasadę przyjęto, że nie chodzi o ochronę środowiska samego dla siebie, ale o ochronę środowiska dla życia ludzi i ich zrównoważonego ekonomicznego oraz fizycznego rozwoju. Zgodzono się, że wszystkie procesy muszą być ujmowane holistycznie i we wzajemnym powiązaniu między sobą, co wymaga:

- utrzymania ekologicznej integralności oraz zmniejszenia okaleczeń społecznych i kulturowych,
- zapewnienia możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb ludzi,
- zaspokajania wszystkich materialnych i niematerialnych potrzeb oraz praw do pokoju, bezpieczeństwa, poszanowania godności, obecnych i przyszłych pokoleń,
- stworzenia warunków pozwalających na określenie swej tożsamości, autonomii i kulturowej przynależności,
- zapewnienia międzynarodowej równości w zaspokajaniu potrzeb materialnych i duchowych, niezależnie od przynależności rodzinnej, religii czy rasy,
- w edukacji dzieci — uczenia:
 - integralności stworzenia,
 - wspólnotowości i różnorodności życia,
 - partnerstwa i odpowiedzialności,
 - zrównoważenia rozwoju,
 - nowego myślenia.

Szczegółowe zobowiązania adresowane są do społeczeństw (13 punktów), do rządów (21 punktów) i do sektora prywatnego.

PRZEBIEG KONFERENCJI

Na Konferencję przybyły 183 delegacje rządowe (około 30000 uczestników). Była to więc największa konferencja w dziejach ludzkości. Sama Konferencja podzielona była na dwa etapy:

I etap negocjacyjny (3–12 czerwca). Obrady dotyczyły głównie sformułowań Deklaracji z Rio, która zastąpiła projektowaną wcześniej Kartę Ziemi oraz Agendę 21, czyli program dalszych działań.

II etap „Szczytu Ziemi” z udziałem głów państw, szefów rządów i przywódców delegacji dla przyjęcia głównych dokumentów i podpisania dwu konwencji: klimatycznej i biologicznej różnorodności.

Konferencja odbywała się w Riocentro oddalonym o 30 km od centrum Rio de Janeiro. W samym Rio de Janeiro w parku Flamengo równocześnie odbywało się Global Forum grupujące niezależne ruchy i organizacje społeczne. Część uczestników przybyła drogą morską na pokładzie historycznych i współczesnych statków.

W tym samym czasie na zaproszenie Parlamentu Brazylii odbyło się spotkanie dyskusyjne przywódców duchowych świata z udziałem Dalej Lamy.

Na Konferencji w Rio de Janeiro przyjęto następujące dokumenty:

- Deklarację z Rio,
- Zasady o lasach,
- Agendę 21,

oraz podpisano konwencje:

- o różnorodności biologicznej,
- w sprawie zmian klimatu.

KONWENCJA O RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ

Konwencję podpisało ponad 100 państw, w tym Polska, nie podpisały jej Stany Zjednoczone.

Definicja różnorodności biologicznej brzmi: zróżnicowanie wszystkich możliwych żywych organizmów, z uwzględnieniem, między innymi: lądowych, morskich oraz innych wodnych ekosystemów i zespołów ekologicznych, których są częścią; dotyczy to różnorodności w obrębie gatunku, pomiędzy gatunkami oraz różnorodności ekosystemów.

Różnorodność biologiczna ma podstawowe znaczenie dla ewolucji oraz dla utrzymania systemów podtrzymujących życie w biosferze. Jest to więc o fundamentalnym znaczeniu wspólna sprawa dla całej ludzkości. Tymczasem działania ludzkie w znaczny (i coraz to szybszy) sposób zmniejszają różnorodność biologiczną.

Konieczne staje się: przewidywanie, zapobieganie oraz zwalczanie przyczyn zmniejszania się lub zanikania bioróżnorodności. Ubożenie różnorodności biologicznej wyraża się poprzez straty w siedlisku i w wymieraniu gatunków.

Podstawowym wymogiem ochrony różnorodności biologicznej jest ochrona ekosystemów i naturalnych siedlisk in situ oraz utrzymanie i odzyskanie zdolnych do życia gatunków w ich naturalnym otoczeniu.

Zgodnie z omawianą konwencją — Państwa mają suwerenne prawa do swoich własnych zasobów biologicznych. Państwa są również odpowiedzialne za ochronę swojej bioróżnorodności oraz za zrównoważone wykorzystanie swoich zasobów biologicznych.

Zrównoważone wykorzystanie — oznacza wykorzystanie elementów różnorodności biologicznej w sposób i w tempie nie prowadzącym do załamania różnorodności biologicznej, utrzymując jej zdolność do zaspokojenia potrzeb i pragnień obecnych i przyszłych pokoleń.

Konwencja przewiduje, że każda ze stron będzie — opracowywała narodowe strategie, plany lub programy dotyczące ochrony i zrównoważonego wykorzystania bioróżnorodności.

Konwencja przewiduje podejmowanie następujących działań dla ochrony *in situ*:

- monitoring destrukcyjnych procesów,
- tworzenie systemów obszarów objętych ochroną,
- zarządzanie zasobami biologicznymi,
- ochrona przed obcymi gatunkami zagrażającymi ekosystemom,
- kontrola nad uwolnieniem żywych organizmów zmodyfikowanych w procesach biotechnologicznych,
- tworzenie przepisów o ochronie zagrożonych gatunków i populacji.

Konwencja reguluje też ochroną *ex situ*. Na kraje wysoko uprzemysłowione nakłada się obowiązek partycypowania w ochronie przyrody krajów Południa, odznaczającej się wybitną bioróżnorodnością i stąd pobierany jest materiał genetyczny do procesów biotechnologicznych.

Ustala się również zasadę, że będzie sprawiedliwy i równy podział wyników badań i rozwoju oraz korzyści wynikających z komercyjnego oraz innego wykorzystania zasobów genetycznych.

Strony — państwa rozwinięte zapewnią nowe dodatkowe środki finansowe w celu ułatwienia państwu rozwijającym się całkowite pokrycie wzrastających kosztów stosowania niniejszej konwencji.

Sposób przekazywania środków finansowych poszczególnym państwom ma być oparty na zasadzie dotacji lub koncesji. Kontrolę nad tym mechanizmem sprawować będzie Konferencja Stron. Konferencja Stron na swoim pierwszym spotkaniu określi linię postępowania, strategię oraz priorytety programowe, jak również szczegółowe kryteria i wskazówki dotyczące klasyfikacji do dostępu i wykorzystywania środków finansowych łącznie z regularnym monitoringiem. Pierwsze spotkanie Konferencji zostanie zwołane przez Dyrektora Wykonawczego Programu Ekologicznego ONZ do spraw środowiska nie później niż rok od momentu wejścia w życie niniejszej konwencji. Kontrola skuteczności tego mechanizmu przeprowadzona zostanie po dwóch latach od momentu wejścia w życie tej konwencji.

Zostanie powołany sekretariat dla obsługi spotkań Konferencji Stron oraz organ pomocniczy do spraw doradztwa naukowego, technicznego i technologicznego.

Omawiana konwencja tworzy więc nową strukturę organizacyjną w ramach ONZ. Można się spodziewać, że w miarę upływu czasu będzie rosła rola i znaczenie Konwencji o różnorodności biologicznej. Niniejsza konwencja oraz wszystkie protokoły podlegają ratyfikacji, przyjęciu i zatwierdzeniu przez państwa—strony, które podpisały Konwencję.

Niniejsza Konwencja wejdzie w życie dziewięćdziesiątego dnia od daty złożenia trzydziestego dokumentu o ratyfikacji, zatwierdzeniu, przyjęciu i przystąpieniu.

ZASADY GLOBALNEGO KONSENSUSU W SPRAWIE ZARZĄDZANIA LASAMI, ICH OCHRONY I PRAWIDŁOWEGO ROZWOJU

Przyjęte po raz pierwszy zasady dla lasów precyzują ogólne wytyczne nie mające jednak charakteru prawnych zobowiązań.

Głównym celem tych zasad jest wspomoczenie zarządzania lasami, ich ochrony i prawidłowego rozwoju. Dotyczy to wszystkich rodzajów lasów naturalnych, jak i sadzonych, położonych we wszystkich regionach geograficznych i strefach klimatycznych.

Zasoby i obszary leśne powinny być zarządzane w sposób zapewniający ich zachowanie dla spełnienia potrzeb społecznych, ekonomicznych, ekologicznych, kulturowych i duchowych ludzi obecnej i przyszłych generacji. Zasoby leśne pokrywają potrzeby ludzkie oraz odgrywają doniosłą rolę w utrzymaniu równowagi ekologicznej całego środowiska przyrodniczego Ziemi.

Lasy mają zasadnicze znaczenie dla rozwoju ekonomicznego oraz podtrzymywania wszystkich form życia.

Odpowiedzialność za zarządzanie lasami, ich ochronę i prawidłowy rozwój spoczywa na państwach na poziomie krajowym, regionalnym lub lokalnym. Państwa mają suwerenne prawo do eksploatacji swych zasobów stosownie do swej polityki środowiskowej.

Z tych też względów uznaje się za wiodącą:

— rolę wszystkich rodzajów lasów dla podtrzymania procesów ekologicznych i równowagi środowiskowej na poziomie globalnym, krajowym i regionalnym. Dotyczy to szczególnie ochrony delikatnych ekosystemów, zbiorników wodnych i zasobów słodkiej wody,

— rolę lasów jako bogatego magazynu bioróżnorodności i zasobów biologicznych,

— źródło materiału genetycznego dla produktów biotechnologii i fotosyntezy,

— pokrywania potrzeb energetycznych stanowiących źródło energii biologicznej. Pozyskanie jej winno następować przez zwiększanie powierzchni leśnej oraz zakładanie plantacji gatunków miejscowych, jak i zamiejscowych.

Polityka leśna powinna być szczególnie nastawiona na ochronę lasów unikalnych lub ważnych z punktu widzenia ekologii. Dotyczy to szczególnie lasów pierwotnych i lasów starych oraz lasów o krajowym znaczeniu kulturalnym, duchowym, historycznym lub religijnym.

Dla kształtowania polityki leśnej niezbędna jest pewna, dokładna i w odpowiednim czasie uzyskiwana informacja o lasach i ekosystemach leśnych. Konieczna jest zatem międzynarodowa kooperacja w zakresie lasów. Dotyczy to zawierania umów międzynarodowych i rozwoju odpowiednich organizacji i mechanizmów współpracy.

Konieczne jest, aby handel produktami leśnymi odbywał się zgodnie z niedyskryminacyjnymi wielostronnie uzgodnionymi regułami i procedurami międzynarodowymi.

Społeczność międzynarodowa winna przeciwstawiać się naciskom prowadzącym do niszczenia ważnych ekosystemów i zasobów leśnych. Dotyczy to szczególnie lasów tropikalnych.

Dlatego też konieczne jest stworzenie międzynarodowego klimatu ekonomicznego dla realizacji krajowych polityk leśnych. Krajom rozwijającym się należy zapewnić nowe i dodatkowe źródła finansowe, które przeznaczone byłyby głównie na odtworzenie lasu i zalesianie. Środki finansowe powinny być kierowane szczególnie do tych krajów, których gospodarka dzisiejsza wymaga uszczuplania zasobów leśnych. Pomoc finansowa ma być kierowana również do tych krajów, których gospodarka znajduje się w stanie przejściowym (dotyczy to np. państw Europy środkowowschodniej, a zatem i Polski).

KONWENCJA W SPRAWIE ZMIAN KLIMATU

Konwencję podpisało 153 państwa, w tym Polska.

„Strony chronią system klimatyczny dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń, w oparciu o zasady sprawiedliwości i zgodnie z własnymi, wspólnymi choć zróżnicowanymi zasadami odpowiedzialności i indywidualnych możliwości”.

Utworzenie konwencji było niezbędne, gdyż:

„Negatywne skutki zmian klimatu oznaczają zmiany w fizycznym środowisku lub we florze i faunie, mające poważny, szkodliwy wpływ na skład, elastyczność lub płodność naturalnych i kulturowych ekosystemów socjo-ekonomicznych, albo na zdrowie i dobrobyt człowieka”.

Z tych też względów uznano za konieczne:

„Ustabilizowanie ilości gazów wywołujących efekt cieplarniany w atmosferze na poziomie, który zapobiegałby niebezpiecznemu wpływowi na system klimatyczny. Uniknięcie zagrożenia produkcji żywności i dla umożliwienia nieprzerwanego rozwoju ekonomicznego. Poziom emisji gazów winien być osiągnięty w okresie wystarczającym dla naturalnej adaptacji ekosystemów do zmian klimatu”.

Stabilizacja emisji dwutlenku węgla i innych gazów wywołujących efekt cieplarniany, nie objętych kontrolą przez Protokół Montrealski, ma odnosić się do poziomu z roku 1990. Oznacza to ograniczenie emisji: dwutlenku węgla, metanu i podtlenku azotu. Zaliczone również do gazów szklarniowych chlorofluorowęglowce objęte są już ustaleniami Protokołu Montrealskiego. Problem gazów szklarniowych jest bardzo istotny dla Polski, gdyż stanowi poważne źródło emisji. W emisji dwutlenku węgla (384 mln ton w roku 1990) zajmujemy 10–12 miejsce w świecie, a w emisji metanu uwalnianego przy wydobywaniu węgla miejsce czwarte.

Realizowana obecnie polityka ekologiczna Polski umożliwi przyjęcie zobowiązania do ustabilizowania emisji dwutlenku węgla i metanu do roku 2000 na poziomie roku 1988, traktowanego jako okresu bazowego.

Przyjęcie przedstawionych ograniczeń wymaga:

„promowania wspierającego i otwartego międzynarodowego systemu ekonomicznego zapewniającego rozwój wszystkich państw i umożliwienia im lepszego zajmowania się zmianami klimatu”.

Ten nowy ład ekonomiczny ma uwzględniać potrzeby słabszych gospodarczo krajów rozwijających się.

Aby zapobiec lub zminimalizować negatywne konsekwencje zmian klimatu, przyjęta konwencja przewiduje: „zapewnienie nowych i dodatkowych źródeł finansowania dla pełnego pokrycia uzgodnionych kosztów poniesionych przez strony—państwa rozwijające się w ramach wypełnienia uzgodnionych zobowiązań”.

Jednym z takich działań jest zwiększanie lesistości poprzez ochronę zasobów leśnych i zalesianie obszarów zdegradowanych. Konwencja zobowiązuje państwa — strony do opracowywania narodowych strategii działania zmierzających do ograniczenia emisji gazów szklarniowych do atmosfery oraz zwiększania ich pochłaniania przez biosferę.

Konwencja przewiduje, że: „każda ze stron w ciągu sześciu miesięcy od wejścia w życie niniejszej konwencji dostarczy szczegółowych informacji na temat swoich narodowych strategii i podejmowanych działań”. W pierwszym rzędzie dotyczyć to będzie inwentaryzacji źródeł emisji i publikowania narodowych i regionalnych programów, obejmujących środki łagodzenia zmian klimatu. Zintegrowane programy zarządzania mają w pierwszym rzędzie dotyczyć: stref nadmorskich, źródeł wody, obszarów rolniczych i leśnych oraz rehabilitacji obszarów dotkniętych suszą bądź pustynnieniem (np. w Afryce). Szczególne preferencje przewidziane są dla państw: „których gospodarka jest w znacznym stopniu uzależniona od dochodów z produkcji i przetwórstwa, eksportu, zużycia paliw stałych, a których zastąpienie rozwiązaniami alternatywnymi byłoby dla danego państwa trudne”.

Sytuacja ta odnosi się szczególnie do Polski, jako kraju o wyjątkowej dominacji węgla kamiennego w strukturze nośników energii.

Konwencja przewiduje ułatwienia w przekazywaniu wzajemnym technologii i doświadczeń w stymulowaniu procesów pozwalających na kontrolę, redukcję lub zapobieganie emisji gazów. Odnosi się to do takich dziedzin gospodarki jak: rolnictwo, leśnictwo, energetyka, transport i wykorzystywanie odpadów.

Przewiduje się rozwój edukacji, szkolenie i rozbudzenie powszechnej świadomości. Konwencja przewiduje następujące kierunki działania:

I) rozwój i wdrażanie programów edukacyjnej i społecznej świadomości zmian klimatu i ich skutków,

II) powszechny dostęp do informacji na temat zmian klimatu i ich skutków,

III) powszechny udział w zajmowaniu się zmianami klimatu i ich skutków oraz rozwijanie odpowiednich reakcji, jak również

IV) szkolenie personelu naukowego, technicznego i zarządzającego.

Dla realizacji postanowień konwencji ustanawia się:

1. Konferencję Stron, która:

- przyjmuje i ocenia okresowe raporty i zapewnia ich publikację,
- formułuje zalecenia,
- stara się zapewnić źródła finansowania,
- ustala zasady finansowania przyjętych programów,
- ustanawia niezbędne komórki pomocnicze.

Pierwsza sesja Konferencji Stron odbędzie się nie później niż w ciągu roku od daty wejścia konwencji w życie.

2. Sekretariat, który będzie:

- organizować Konferencję Stron,
- gromadzić raporty,
- organizować współpracę.

Podpisanie przez Polskę Konwencji Zmian Klimatu nakłada na nasz kraj obowiązek:

*uruchomienia monitoringu gazów szklarniowych (CO₂, CH₄, N₂O, CFC's), dotyczy to inwentaryzacji emisji i pochłaniania gazów z rozbiciem na rodzaje i dla sektorów gospodarki, w roku bazowym (1988), opracowanej zgodnie z metodologią przyjętą przez Konferencję Stron,

*uruchomienia badań nad możliwościami zwiększenia absorpcji i retencji gazów szklarniowych przez lasy, glebę i użytki zielone, oznacza to konieczność utworzenia programu poprawy stanu zdrowotnego lasów i zwiększenie lesistości kraju do 30% do roku 2000 oraz programu wiązania CO₂ przez gleby w Polsce,

*opracowania programów adaptacji gospodarki do zmienionych warunków klimatycznych i środowiska.

Zgodnie z propozycją przedstawianą przez prof. Macieja Sadowskiego przewiduje się podjęcie badań zmierzających do: „Opracowania polskiej strategii redukcji koncentracji gazów cieplarnianych w atmosferze”. Aby móc opracować tego typu strategię, za niezbędne uważa się przygotowanie ekspertyzy, na którą składałoby się 46 zadań badawczych. Prace te winny być wykonywane w cyklu dwuletnim, a koszt ich został oszacowany wstępnie na 10 mld zł.

DEKLARACJA Z RIO W SPRAWIE ŚRODOWISKA I ROZWOJU POCZĄTKIEM ERY EKOLOGICZNEJ (POPRZEMYSŁOWEJ)

Deklaracja z Rio formułuje 27 zasad przyszłych praw i obowiązków, jakie mają doprowadzić do nowego ładu na Ziemi.

Głównym celem nowego ładu jest osiągnięcie zrównoważonego rozwoju i wyższej jakości życia. Podstawowa zasada głosi, że istoty ludzkie mają prawo

do zdrowego i twórczego życia w harmonii z przyrodą. Ziemię mamy traktować jako istotę zapewniającą nam dom dla naszego bytowania. Planeta Ziemia musi być traktowana niepodzielnie. Uznaje się współzależności łączące nasze życie z rytmem planet zgodnym z prawami funkcjonowania wszechświata.

Dla osiągnięcia wymienionych celów jest konieczne ustanowienie nowego i sprawiedliwego światowego partnerstwa przez stworzenie nowych form współpracy między państwami, podstawowymi grupami społecznymi i narodami.

Partnerstwo to ma doprowadzić do zachowania, ochrony i przywrócenia zdrowia i integralności ekosystemu Ziemi.

Na plan pierwszy wysuwają się dwa zagadnienia: zdrowie człowieka i ekosystem Ziemi.

Deklaracja wprowadza pojęcie zrównoważonego rozwoju (sustainable development). Zrównoważony rozwój za swój główny cel wskazuje — jakość życia. Dotyczy to zarówno wymiaru psychicznego, jak i materialnego. Jakość życia staje się głównym celem.

Ma to być okres światowego partnerstwa nastawionego na zrównoważony rozwój wszystkich państw. Rozwój państw ma być ukierunkowany na osiągnięcie wyższej jakości życia.

Dla osiągnięcia wyższej jakości życia jest konieczne:

- ustanowienie prawa środowiskowego,
- utworzenie wspierającego i otwartego międzynarodowego systemu ekonomicznego,
- promowanie odpowiedzialnej polityki demograficznej,
- eliminowanie działań wojennych,
- wykorzenie ubóstwa.

Omawiana deklaracja wskazuje również konkretne rozwiązania, jakie winny cechować erę przemysłową, czyli czas środowiska i rozwoju:

- Każde państwo ma suwerenne prawo do korzystania ze swoich zasobów naturalnych stosownie do własnej polityki środowiska i rozwoju.
- Państwa są odpowiedzialne za spowodowanie zniszczeń środowiska naturalnego innych krajów.
- Należy dążyć do eliminacji niezrównoważonych systemów produkcji.
- Jest konieczne rozwijanie wymiany naukowej i technologicznej wiedzy oraz transferu nowych technologii i innowacji.
- Każda jednostka winna mieć zapewniony dostęp do informacji dotyczącej środowiska, w której posiadaniu jest władza publiczna.
- Zagwarantowanie udziału obywateli w procesie podejmowania decyzji.
- Zapewnienie zasady odszkodowań dla ofiar zanieczyszczeń.
- Promowanie wewnątrzpaństwowych systemów ekonomicznych dla pokrywania kosztów naprawy środowiska.

— Utworzenie systemu ostrzegawczego i informującego o katastrofach ekologicznych lub potencjalnych zagrożeniach.

Przedstawione powyżej założenia ery przemysłowej wskazują na to, że — państwa ponoszą wspólną, lecz zróżnicowaną odpowiedzialność. Oznacza to większą odpowiedzialność dla krajów wysoko rozwiniętych. Natomiast kraje rozwijające się powinny otrzymać specjalne przywileje.

Wobec dużych trudności w ustalaniu globalnej polityki środowiskowej deklaracja z Rio zwraca się ze specjalnym apelem do kobiet i młodzieży.

Deklaracja z Rio upomina się też o ludność tubylczą i ich wspólnoty, które odgrywają znaczącą rolę w zarządzaniu środowiskiem ze względu na ich wiedzę i tradycję.

Deklaracja z Rio zakwestionowała szereg paradogmatów, jakie legły u podstaw myślenia naukowo-technicznego i rozwoju ery przemysłowej. Zakwestionowane zostały następujące założenia:

Pewność naukowa — nie może być jedynym kryterium działania, wobec dużych trudności w uzyskiwaniu całkowitej pewności naukowej — należy podejmować działania zapobiegawcze. Odnosi się to szczególnie do ochrony środowiska i życia człowieka.

Kryteria ekonomiczne — okazało się, że mogą funkcjonować niewłaściwe systemy ekonomiczne prowadzące do niesprawiedliwych ekonomicznie i społecznie kosztów w innych krajach.

W trakcie konferencji w Rio ruchy ekologiczne przedstawiały rachunki wskazujące na to, że z wielu krajów biednego Południa odplywa ciągle więcej środków finansowych niż do nich wraca, mimo licznych funduszy pomocniczych. Z tego też względu kraje te domagały się rocznej dotacji w wysokości 125 mld dolarów rocznie od bogatych krajów Północy. Był to podstawowy punkt sporny w Rio, który nie został rozwiązany. Nie przedstawiono też nowego podejścia do obowiązującej filozofii wolnego przepływu kapitału, towarów i ludzi. Tymczasem dotychczasowy system bankowości, kredytów, pożyczek czy fundacji nie jest w stanie rozwiązywać omawianych problemów.

Zasada wolnego handlu — dotychczasowe założenia handlowe prowadzą niekiedy do samowolnej i bezprawnej dyskryminacji słabszych partnerów. Dotyczy to szczególnie krajów rozwijających się. Dla obrony interesów tych krajów muszą być przyjęte nowe założenia międzynarodowego systemu ekonomicznego.

Trzeba więc stwierdzić, że deklaracja z Rio podważa główne założenia dotychczasowej gospodarki światowej i wiarę w nieomylność kartezyjańskiego podejścia naukowo-technicznego.

Podważone zostały więc założenia, które doprowadziły do ery przemysłowej.

Deklaracja z Rio ogłasza początek ery — ekologicznej. Ma to być okres światowego partnerstwa ukierunkowanego na zrównoważony rozwój wszystkich państw. Rozwój państw ma być ukierunkowany na osiągnięcie wyższej jakości życia.

Dla osiągnięcia wyższej jakości życia konieczne jest:

°Ustanowienie prawa środowiskowego — punktem wyjścia mają być cele środowiskowe, jako decydujące o zdrowiu człowieka. Prawo środowiskowe ma doprowadzić do powstania państwowych standardów środowiskowych.

°Utworzenie wspierającego i otwartego międzynarodowego systemu ekonomicznego — ukierunkowanego na kryteria zrównoważonego rozwoju.

°Promowanie odpowiedzialnej polityki demograficznej — obecny gwałtowny wzrost demograficzny nie jest zrównoważony rozwojem psychicznym i materialnym ludzkości. Narasta konflikt liczby ludzi ze środowiskiem przyrodniczym planety.

°Eliminowanie działań wojennych — jako czynnika niszczącego założenia zrównoważonego rozwoju i degradującego środowisko przyrodnicze. Ostatnia wojna w Zatoce Perskiej wskazuje dobitnie na konsekwencje środowiskowe.

°Wykorzenienie ubóstwa — likwidacja ubóstwa jest konieczna dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju. Ubóstwo jest czynnikiem sprzyjającym dalszemu degradowaniu środowiska, co szczególnie ma miejsce w Afryce Środkowej.

AGENDA 21 — GLOBALNY PROGRAM DZIAŁAŃ (ACTION PROGRAMME — AGENDA 21)

Agenda 21 jest to bardzo obszerny dokument, liczący około 700 stron. Ujęty jest on w 40 rozdziałów precyzujących zarys programu dalszych działań:

1. Wstęp

Część I. Wymiar społeczny i ekonomiczny

2. Międzynarodowa współpraca mająca na celu przyspieszenie zrównoważonego rozwoju i odpowiedniej polityki wewnętrznej w krajach rozwijających się.
3. Walka z ubóstwem.
4. Zmiana modelu konsumpcji.
5. Dynamika demograficzna i proces zrównoważonego rozwoju.
6. Ochrona i wspomaganie zdrowia ludzi.
7. Propagowanie trwałego rozwoju osiedli ludzkich.
8. Integracja zagadnień środowiska i rozwoju w procesie podejmowania decyzji.

Część II. Ochrona i zarządzanie zasobami rozwoju

9. Ochrona atmosfery.
10. Zintegrowane podejście do planowania i zarządzania zasobami gruntów.
11. Walka z niszczeniem lasów.
12. Zarządzanie wrażliwymi ekosystemami: Walka z pustynnieniem i suszą.
13. Zarządzanie wrażliwymi ekosystemami: Zrównoważony rozwój obszarów górskich.
14. Propagowanie zrównoważonego rolnictwa i rozwoju wsi.

15. Ochrona różnorodności biologicznej.
16. Bezpieczny dla środowiska system zarządzania badaniami naukowymi w zakresie biotechnologii.
17. Ochrona oceanów, wszystkich rodzajów mórz, włączając morza zamknięte i półzamknięte oraz tereny nadbrzeżne, ochrona, racjonalne wykorzystanie i rozwój ich żywych zasobów.
18. Ochrona jakości i podaży zasobów słodkowodnych: Zastosowanie zintegrowanego podejścia do problemu rozwoju, zarządzania i eksploatacji zasobów słodkowodnych.
19. Nieszkodliwe dla środowiska zarządzanie toksycznymi substancjami chemicznymi (włączając zwalczanie międzynarodowego nielegalnego obrotu substancjami chemicznymi i niebezpiecznymi).
20. Nieszkodliwe dla środowiska zarządzanie odpadami niebezpiecznymi (włączając zwalczanie nielegalnego międzynarodowego obrotu odpadami niebezpiecznymi).
21. Nieszkodliwe dla środowiska zarządzanie odpadami stałymi, ściekami i ich pochodnymi.
22. Nieszkodliwe i bezpieczne dla środowiska zarządzanie odpadami radioaktywnymi.

Część III. Umacnianie roli różnych grup społecznych

23. Wstęp do części III.
24. Światowa akcja na rzecz kobiet w trwałym i zrównoważonym rozwoju.
25. Dzieci i młodzież w zrównoważonym rozwoju.
26. Uznanie i umacnianie roli społeczności lokalnych i ich wspólnot.
27. Umocnienie roli pozarządowych organizacji: partnerów na rzecz zrównoważonego rozwoju.
28. Inicjatywy władz lokalnych we wspieraniu realizacji postanowień Agendy 21.
29. Umocnienie roli robotników i ich związków zawodowych.
30. Umocnienie roli biznesu i przemysłu.
31. Wspólnota naukowa i naukowo-techniczna.
32. Umacnianie roli rolników.

Część IV. Środki realizacji

33. Środki i mechanizmy finansowe.
34. Transfer technologii nieszkodliwej dla środowiska. Współpraca i tworzenie możliwości realizacyjnych.
35. Nauka dla zrównoważonego rozwoju.
36. Edukacja, szkolenie i świadomość społeczna.
37. Mechanizmy krajowe i współpraca międzynarodowa w procesie tworzenia możliwości realizacyjnych.
38. Międzynarodowe ustalenia instytucjonalne.
39. Międzynarodowe mechanizmy i instrumenty prawne.

40. Informacja w procesie podejmowania decyzji.

W pierwszym rozdziale Agendy 21 czytamy:

„Ludzkość znajduje się w krytycznym momencie swoich dziejów. Jesteśmy świadkami utrwalania się dysproporcji między oraz wewnątrz narodów, pogłębiającej się biedy, głodu, złej opieki zdrowotnej i analfabetyzmu oraz stale pogarszających się ekosystemów, od których zależy nasz byt”.

W celu sprostania wyzwaniom ochrony środowiska i rozwoju, państwa podjęły decyzję o przystąpieniu do nowej globalnej współpracy. Współpraca ta zobowiązuje wszystkie państwa do zaangażowania w nieprzerwany i konstruktywny dialog w celu doprowadzenia do bardziej efektywnej i sprawiedliwej gospodarki światowej, mając na uwadze rosnącą współzależność społeczeństw narodowych oraz fakt, że trwały rozwój powinien być sprawą priorytetową dla społeczności międzynarodowej. Przyznano, że powodzenie tej nowej współpracy jest istotne w celu uniknięcia konfrontacji i stworzenia klimatu autentycznej współpracy i solidarności.

Światowa gospodarka powinna wytworzyć sprzyjający klimat międzynarodowy dla osiągnięcia celów ochrony środowiska i rozwoju przez:

- a) promocję trwałego rozwoju przez liberalizację handlu,
- b) wzajemne uwarunkowanie handlu i ochrony środowiska,
- c) zabezpieczenie odpowiednich środków finansowych dla krajów rozwijających się i zajęcie się sprawą międzynarodowych długów,
- d) poparcie makroekonomicznych działań sprzyjających ochronie środowiska i rozwojowi.

Agenda przypisuje wielkie znaczenie zasadom handlu.

Otwarty, sprawiedliwy, bezpieczny, niedyskryminacyjny i perspektywiczny system handlowy, zgodny z celami trwałego rozwoju i prowadzący do optymalnej dystrybucji światowej produkcji i porównywalnych zysków jest w interesie wszystkich uczestniczących w nim partnerów.

Sekretariat Konferencji określi średnie roczne całkowite koszty (1993–2000) prowadzenia działalności w tym zakresie programu na około 8,8 miliarda USD na zasadzie subwencji lub koncesji od społeczności międzynarodowej.

Inwestowanie jest w krajach rozwijających się podstawowym czynnikiem osiągnięcia gospodarczego wzrostu, poprawy poziomu życia społeczeństwa oraz zaspokojenia w trwałej formie jego podstawowych potrzeb bez naruszania bądź uszczuplania bazy surowcowej, która wspiera rozwój. Trwały rozwój wymaga rosnącego inwestowania.

Dla wielu krajów rozwijających się reaktywacja rozwoju nie jest możliwa bez szybkiego i trwałego rozwiązania problemu ich zadłużenia zagranicznego.

Za cel główny przyjmuje się potrzebę integracji ochrony środowiska na świecie z przyspieszonym procesem rozwoju.

Wzrost gospodarczy, postęp społeczny i zlikwidowanie biedy są najważniejszymi i najpilniejszymi zadaniami krajów rozwijających się. Kraje rozwinięte

potwierdzają swoje zobowiązania wpłacenia zaakceptowanej przez ONZ sumy 0,7% dochodu narodowego brutto na rzecz ODA. Niektóre kraje zgadzają się, lub zgodziły się wcześniej osiągnąć docelową sumę do roku 2000. Zdecydowano, że Komisja do Spraw Trwałego Rozwoju będzie regularnie badała postęp w kierunku sumy docelowej.

Sekretariat Konferencji ocenił średni roczny koszt (1993–2000) realizacji Agendy 21 w krajach rozwijających się na 600 miliardów dolarów, w tym około 125 miliardów dotacji lub darowizn od społeczności międzynarodowej. Są to oceny jedynie szacunkowe, nie konsultowane jeszcze z rządami państw. Rzeczywiste koszty zależą będą między innymi od strategii i programów opracowanych do realizacji przez poszczególne rządy.

Finansowanie Programu 21 i innych postanowień Konferencji powinno odbywać się z maksymalnym wykorzystaniem nowych i dodatkowych źródeł i mechanizmów finansowania, na zasadach dotacji lub darowizn, zwłaszcza dla krajów rozwijających się. Ważną rolę winno odegrać umorzenie długów oraz finansowanie prywatne (pozarządowe). Z tych też względów należy opracować nowe sposoby wynajdywania państwowych i prywatnych źródeł finansowania, a zwłaszcza:

- a) różne formy umarzania długów innych niż zadłużenie w Klubie Paryskim, łącznie z większym wykorzystaniem zamiany długów;
- b) wykorzystanie zachęt i mechanizmów ekonomicznych i podatkowych;
- c) ułatwienie zdobywania zezwoleń handlowych;
- d) nowe programy zdobywania funduszy i dobrowolne datki drogą prywatną, z wykorzystaniem organizacji pozarządowych;
- e) transfer środków przeznaczonych w chwili obecnej na cele zbrojeniowe.

Agenda 21 wielką rolę przywiązuje do konieczności zmiany modelu konsumpcji. Zaproponowane zostały dwa programy:

- a) zrównoważenie modeli produkcji i konsumpcji;
- b) rozwój polityki i strategii narodowej w celu przyspieszenia zmian niewłaściwych modeli konsumpcji.

Należy zwrócić szczególną uwagę na szkody w bogactwach naturalnych powodowane przez niezrównoważoną konsumpcję i odpowiednie wykorzystanie tych bogactw w celu minimalizacji uszczerplenia zasobów i zmniejszenia zanieczyszczeń. Mimo że konsumpcja w niektórych częściach świata jest bardzo wysoka, to istnieją duże grupy ludności, których podstawowe potrzeby konsumpcyjne nie są zaspokojone. Wynika to z nadmiernego popytu i niezrównoważonego stylu życia w bogatszych regionach, co powoduje ogromne szkody ekologiczne. Jednocześnie biedniejsze warstwy społeczne nie są w stanie zaspokoić swoich podstawowych potrzeb w dziedzinie żywienia, opieki zdrowotnej, schronienia i oświaty. Zmiana modeli konsumpcji wymagać będzie wielokierunkowej strategii obejmującej popyt, zaspokojenie podstawowych potrzeb ludzi ubogich, zmniejszenie strat materiałowych i redukcję wykorzystania będących na wyczerpaniu zasobów w procesie produkcyjnym.

Należy podjąć działania dla realizacji następujących szerokich celów:

- a) promocji modeli konsumpcji i produkcji, które zredukują szkody ekologiczne i zaspokoją podstawowe potrzeby ludzkości;
- b) rozwinięcia lepszego zrozumienia znaczenia konsumpcji i sposobów wprowadzenia bardziej zrównoważonych modeli konsumpcyjnych.

W wielu przypadkach będzie to wymagało reorientacji w istniejących modelach produkcji i konsumpcji, które rozwinęły się w społeczeństwach zindustrializowanych i które powielane są przez inne kraje.

W nadchodzących latach rządy, przy współpracy odpowiednich organizacji, powinny dążyć do osiągnięcia następujących szerokich celów:

- a) promocji skuteczności procesów produkcyjnych i redukcji rozrzutnej konsumpcji w procesie wzrostu gospodarczego, z uwzględnieniem potrzeb rozwojowych krajów rozwijających się;
- b) rozwinąć strukturę działań wewnętrznych, które pozwolą na dokonania zmian na rzecz zrównoważonych modeli produkcji i konsumpcji;
- c) wzmocnić zarówno czynniki wspierające zrównoważone modele produkcji i konsumpcji, jak i działania na rzecz transferu sprzyjającej środowisku technologii do krajów rozwijających się.

Przedstawiony został też program minimalizowania nagromadzenia odpadów.

W tym samym czasie społeczeństwo powinno rozwinać efektywne metody rozwiązywania problemów rosnącego nagromadzenia odpadów produkcyjnych

i materiałowych. Rządy wraz z przemysłem, gospodarstwami domowymi i jednostkami, powinny koncentrować wysiłki w celu redukcji nagromadzenia odpadów i odpadów produkcyjnych przez:

- a) wsparcie recyklingu w procesie produkcji i na poziomie konsumpcji;
- b) redukcję sposobów pakowania produktów, które powodują zanieczyszczenia;
- c) wsparcie promocji przyjaznych środowisku produktów;
- d) pomoc jednostkom i gospodarstwom domowym w nabywaniu towarów w zgodzie z potrzebami środowiska.

Istotne zmiany modeli produkcyjnych i konsumpcyjnych nie nastąpią w bliskiej przyszłości, jeżeli nie zostaną wprowadzone stymulujące ceny i sygnały rynkowe, uświadamiające producentom i konsumentom ekologiczne koszty wykorzystania energii, materiałów i zasobów naturalnych oraz powstawania odpadów.

Zachodzi pewien postęp w dziedzinie wykorzystania odpowiednich instrumentów ekonomicznych w celu wpływu na nawyki konsumpcyjne. Dotyczy to między innymi podatków i obciążeń na rzecz środowiska, systemu refundacji zwrotu opakowań itp. Te zjawiska powinny zostać pogłębione w świetle specyficznych warunków w poszczególnych krajach.

ZAKOŃCZENIE

Na sesji zamykającej Konferencję w dniu 13 czerwca mówiło się o duchu Rio, jaki owładnął uczestników tego niezwykłego spotkania zwanego „Szczytem Ziemi”. Duch Rio to nowa świadomość, nowy kurs, jaki został wytyczony na przełom XX i XXI wieku. Prezydent Brazylii, Fernando Collor de Mello, w swym końcowym przemówieniu wyraził pogląd, że świat po 14 czerwca 1992 będzie już inny. Nowa etyka solidarności międzynarodowej ma doprowadzić do realizacji zrównoważonego rozwoju świata.

Dla realizacji tych zamierzeń mają nastąpić rekonstrukcja Organizacji Narodów Zjednoczonych, przewiduje się powołanie nowych struktur dla spraw środowiskowych. Na początku ma być powołana komisja ekorozwoju wysokiego szczebla. Wobec stopniowego wygaszania konfrontacji zbrojnej Zachodu i Wschodu sprawy środowiskowe mogą się niedługo stać dominujące w problematyce ONZ. Tak zapewne będzie w trakcie trzeciej konferencji środowiskowej, jaka powinna się odbyć za kolejne 20 lat, czyli w roku 2012. Wtedy też zapewne data 14 czerwca 1992 r. uznana zostanie za początek nowej ery ekologicznej.

THE CONFERENCE ON "ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT" IN BRAZIL, 1992

Summary

On 3–14 June, 1992, the 2nd Conference on "Environment and Development" was held in Rio de Janeiro, Brazil (UNCED — United Nations Conference on Environment and Development). After three years of intensive preparations, five documents were adopted in Rio de Janeiro:

1. The Rio declaration on environment and development. It comprises 27 principles of rights and obligations which will be binding at the beginning of the 21st century.

2. Global programme of action — Agenda 21. The programme includes 40 main objectives to be enforced in the years 1993–2000. A detailed plan of procedure was adopted and the indispensable financial means for the accomplishment of the programme were determined (600 billion dollars yearly).

3. Convention on biological diversity — states the principles of protection of differentiation of the natural environment of the world. The Convention is of particular importance for the protection of tropical forests.

4. Convention on changes of climate. It formulates the principles of limitation of the emission of greenhouse gases causing the warming of the atmosphere. The principles of national strategies aimed at limitation on disadvantageous climatic changes were determined.

5. The principles of forest management. Forests play the major part in the maintaining of balance between the particular ecosystems. That is why the protection of forests and their proper development are so important for the future of the world. The principle of protection of the old and protective forests was adopted. Forests should be protected all over the world in all climatic zones.

In 1993 the main documents of the Rio de Janeiro Conference will be published in Polish.